

Effectief spellingonderwijs

Het belang van goed kunnen spellen

Goed kunnen spellen is van belang in zoverre dat het de schrijver meer ruimte biedt om aandacht te besteden aan de inhoud en structuur van de boodschap. Binnen het schrijven is spelling immers maar een onderdeel, naast veel andere factoren. Het belang van goed schrijven en van goed spellen hangt af van de situatie.

Maatschappelijk wordt er nog steeds veel belang gehecht aan een correcte spelling.

Ik geen goede schrijver?!
Ik maak nooit fouten!

Maar het is zo
oersaai wat je schrijft!

Wat is spelling?

Moet ik nu *Devoegt* schrijven?
Of *Devoogt*? of *Devoeght*?
Of *Devoight*? of *Devoogd*?
Of *De Voogd*?

Spelling gaat over het systeem van regels die gevolgd worden bij het schrijven, zeg maar over de schrijfwijze van woorden. Spelling berust op afspraken die we volgen als we gesproken taal vastleggen op papier of met de tekstverwerker. Die afspraken zijn bedoeld om het schrijven en lezen zo vlot en efficiënt mogelijk te maken. In één adem denken we dan ook aan de interpunctie: het gebruik van leestekens (punten, komma's enz.) in een tekst.

Spelling in het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!*

In *Zin in leren! Zin in leven!* vind je de leerlijnen voor spelling terug in het taalbeschouwend doel [T0tn2](#) in de rubriek spelling en interpunctie. Spelling en grammatica zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, net omdat de spelling gebaseerd is op afspraken. De leerinhouden zijn samen te vatten in:

- woorden met vast woordbeeld:
 - klankzuivere woorden
 - hoogfrequente niet klankzuivere woorden
- woorden met veranderlijk woordbeeld (regelwoorden):
 - werkwoorden
 - klinker in open/gesloten lettergreep
 - verdubbeling medeklinker
 - niet-klankzuivere eindletter
- hoofdletters
- leestekens, uitspraaktekens en hulptekens
- aanwending van hulpmiddelen

Hoe moet ik nu 'pannenkoek'
Schrijven? Ik kijk eens in m'n
Groene Boekje!

Doel [TOsn4](#) wijst op de integratie van spelling in schrijven. De spelling neemt in het schrijfonderwijs een deeltje in, in zoverre dat ze van maatschappelijk belang is als je schrijft naar een ander.

Spellingprincipes

De meeste en de meest gemakkelijke woorden in het Nederlands kan je **schrijven zoals je ze hoort** (via de hoorstrategie). Helaas gaat die niet op voor alle woorden, waardoor sommige woorden geschreven worden in **gelijkvormigheid** tussen alle vormen (brood omdat het meervoud broden is). Voor sommige woorden komt daar nog een principe bovenop, het principe van de **analogie** (hij vindt, omdat je ook schrijft hij werkt). Daarvoor gebruiken we vaak afgesproken **regels** (regelstrategie). Het vierde principe is dat van de etymologie. Waarbij in het Nederlands tenslotte ook nog het gebruiksprincipe geldt (ik schrijf raaf, maar ook raven). Die woorden proberen we vaak gewoon te **onthouden** (onthoudstrategie).

Principes

Principe van de standaarduitspraak

Principe van de gelijkvormigheid:
brood ← broden

Principe van de analogie:
hij antwoordt ← hij werkt

Principe van de etymologie:
etymologie i.p.v. etimologie

Het gebruik: raaf i.p.v. raav,
hij zit i.p.v. hij zitt, vers i.p.v. verz.

Gemengde spellers

Ervaren spellers gaan in de regel uit van de **schrijf- en schriftbeelden** die ze in hun **geheugen** hebben opgeslagen. Ze hebben met andere woorden schrijfmotorische

patronen opgebouwd. Bij sommige woorden twifelen ook ervaren spellers nochtans aan de spelwijze: 'gebeurt' of 'gebeurd'. Hun geheugen laat ze daarbij wel eens in de steek. (Daarom vind je vaker de fout terug 'ik wordt' dan 'hij word' omdat we 'wordt' met -dt gemiddeld 100 keer meer lezen en schrijven dan 'word' met een -d.)

Om dat te verhelpen, doen ervaren en aandachtige spellers een beroep op hun kennis van **spellingregels**, die ze zo goed als automatisch gebruiken of die ze soms expliciet aanwenden. (Vooraf en bijna enkel en alleen bij sommige werkwoorden gebruiken ze de regelstrategie.)

Soms redeneren ze **analogisch**. (Ik schrijf 'je vindt', analoog aan 'je werkt'.) En als ze het spoor helemaal bijster zijn, zoeken ze de spelling van een woord op. Ook ervaren spellers hebben dikwijls een woordenboek of het Groene Boekje nodig. Ze volgen dan de **zoekstrategie**. Gemengde spellers wenden dus verschillende strategieën aan. Goed spellingonderwijs houdt daarmee rekening en tracht dat te bevorderen.

Effectief spellingonderwijs

Leer- en onderwijsprincipes

Omwille van de verschillende spellingstrategieën is het aangeraden te denken in spellingcatego-

Hoe lost een volleerde schrijver zijn spellingproblemen op?

- Hij werkt met verschillende strategieën:
- Meestal werkt hij met zijn **geheugen**. Hij oefent dat door o.a. goed te kijken, woorden te structureren, mondeling te spellen, aandachtig over te schrijven.
- Soms schrijft hij zoals hij het hoort: **hoorstrategie**.
- Soms past hij een **regel** toe.
- Soms vergelijkt hij met iets wat hij kent: **analogie**.
- Soms gebruikt hij **hulpmiddelen** of vraagt advies.
- Hij **vermijdt moeilijke gevallen**.
- Hij **let op moeilijke dingen** zoals dt.
- Kortom, hij gebruikt telkens **de beste strategie**.

rieën, en niet (enkel) in woordpakketten. Het grote aantal woorden kan namelijk worden gevangen in een 'beperkt' aantal spellingcategorieën. Deze zijn eenvoudiger te onthouden door leerlingen. Bovendien bieden we hen hiermee een oplossingsstrategie aan waarmee ze alle denkbare woorden juist kunnen schrijven. Het is van belang die spellingcategorieën te voorzien in de aangeboden woordpakketten.

Om elke spellingcategorie op te bouwen kun je je baseren op de leerprincipes van Ruysenaars. We passen ze even toe op de verenkeling en verdubbeling:

Oriënteren en isoleren: *Bij het oriënteren geeft de leerkracht aan welke zaken belangrijk zijn. De leerling verwerft inzicht in het spellingverschijnsel, de taak. Isoleren wil zeggen dat je een deelvaardigheid tijdelijk isoleert en apart inoefent.*

Een goede instructie is onontbeerlijk. Bij een bepaalde moeilijkheid kan je klassikaal, in groep of individueel een bepaalde spellingmoeilijkheid in de kijker zetten. Dat kan aan de hand van één van de voorgaande strategieën. In 'Analyse en handelen' (LVS-VCLB) vind je een aanpak voor vele spellingproblemen.

Herhalen: *wanneer de leerlingen georiënteerd zijn en via geïsoleerde weg de vaardigheid hebben aangeleerd, is er veel herhaling nodig in functie van het automatiseren.*

Vooraf bij regelwoorden is het van belang dat de aangebrachte spellingmoeilijkheid gedurende korte tijd geïsoleerd ingeïsoerd wordt. Daaruit kan je afleiden als leerkracht wat je instructie heeft opgebracht. Die korte tijd is noodzakelijk omdat te lang vasthouden aan het isoleren van een spellingmoeilijkheid kan leiden tot overgeneralisatie, waarbij de leerling de aangebrachte vaardigheid op alle mogelijke gevallen begint toe te passen. De inoefening leidt ook tot het versnellen van de uitvoering van een bepaalde vaardigheid.

VVV: verkorten - verinnerlijken - versnellen: *bij het verkorten kom je sneller tot een juiste oplossing, omdat je minder en minder stappen nodig hebt. Verinnerlijking maakt de weg vrij voor het versnellen.*

Spellingregels zijn behoorlijk moeilijk. Leerlingen worden daarom ondersteund door bv. algoritmen. Er kruipt behoorlijk wat tijd in het leren gebruiken van een algoritme. Maar het vraagt ook behoorlijk wat ondersteuning om een leerling tot bewustzijn te brengen welke oefeningen hij wel/niet met of zonder dat algoritme kan maken. Leerlingen zouden in staat moeten zijn op het einde van de basisschool om te beslissen in welke gevallen ze nog wel beroep doen op het hulpmiddel van het algoritme en in welke gevallen niet. Het is de leerling die bepaalt hoe en wanneer hij die regels verkort en verinnerlijkt. De leerkracht coacht hem daarin.

Identificeren en integreren: *identificeren is het leren onderkennen van het moment waarop het geleerde van toepassing is. In geïntegreerde oefeningen komen verschillende spellingverschijnselen door elkaar aan bod.*

Te lang stilstaan bij eenzelfde spellingvaardigheid is nefast. Leerlingen moeten door geïntegreerde oefeningen leren wanneer ze welke strategie moeten toepassen. Daarvoor identificeren (rubriceren) ze een bepaald spellingprobleem, waarna ze de geschikte spellingstrategie kiezen. Bij de werkwoordvorming doe je dat bv. door werkwoorden door elkaar aan te bieden die wel of geen persoonsvorm zijn.

Leerprincipes

- Oriënteren
- Isoleren
- Herhalen
- Identificeren
- Versnellen
- Verkorten en verinnerlijken
- Integreren
- Generaliseren

Generaliseren: is het geleerde toepassen in allerlei situaties.

Spelling is een middel om juist te schrijven. Succes in de werkwoordspelling leidt niet automatisch tot juiste vervoegingen in vrije schrijfwerken. Ook die transfer moet bewaakt worden door bv. geregeld schrijfopdrachten te analyseren en te bespreken met het oog op een bepaalde spellingmoeilijkheid. In theorie kan je net vanuit schrijfoefeningen ontdekken welk spellingverschijnsel leerlingen nauwgezet moeten inoefenen via een (kleine) deelvaardigheidstraining. Uiteindelijk staat de spelling in functie van het schrijven. Gedifferentieerd onderwijs zou dan in principe kunnen vertrekken vanuit de sterke en zwakke punten van leerlingen tijdens het schrijven, en zich via de leerprincipes kunnen toespitsen op de spellingverschijnselen die moeilijkheden opleveren.

Spellen is een vaardigheid die aangeleerd moet worden. Daarom kiezen veel scholen voor een systematische, cursorische aanpak. Binnen die aanpak houd je best rekening met verschillen tussen leerlingen. In principe behandel je slechts klassikaal wat klassikaal behandeld moet worden. Daarvoor zijn er twee wegen:

- Om spellingregels aan te leren gebruiken we vaak de lange weg van inductie. Na oefeningen met woorden op 'd' en 't' leiden we met de leerlingen een regel af. Om te weten of een woord eindigt op 'd' of 't' verleng ik het woord en schrijf ik wat ik hoor. Zeker bij regelstrategieën is het van belang dat je van de basiswoorden die aangeboden worden (en dus soms gememoriseerd worden) overgaat naar transferwoorden die je als speller dwingen om de moeilijkheid te detecteren en op zoek te gaan naar hoe je met die moeilijkheid aan de slag gaat.
- Langs de andere kant is er de weg van de directe instructie. We pleiten voor een zo kort mogelijke directe instructie, waar de betekenisvolle woorden kort met de leerlingen worden besproken en waarna de kinderen een gedifferentieerd oefenpakket krijgen aangeboden. Bijvoorbeeld de woorden met 'au' of 'ou'.

Voor 'zwakke' spellers kunnen de aangeleerde woorden vaak wat langer geïsoleerd (b.v. alleen woorden met een open lettergreep) blijven, voor meer geoefende spellers schakelen we vlugger over op geïntegreerde oefeningen of generaliserende oefeningen.

Visuele inprenting blijkt een effectief middel te zijn om woordbeelden vast te houden. Leerlingen krijgen het woordbeeld zo sneller onder de knie en ze kunnen het beter onthouden, als dat onderdeel uitmaakt van een systematische aanpak:

- het woord horen;
- er even over kunnen denken hoe je het schrijft;
- naar het woord kijken;
- benoemen wat er moeilijk is in het woord (grafeemselectie): <paleis> ei of ij;
- mondeling spellen: het woord hardop lezen, en daarna elke letter uit het hoofd opzeggen;
- het (voorbeeld)woord laten verdwijnen en het (dus) uit het hoofd opschrijven;
- het goed nakijken;
- het uitspreken (zodat woord- en klankbeeld weer aan elkaar gekoppeld worden).

Je biedt nieuwe woorden dus steeds best auditief en visueel aan. Je biedt ze daarenboven best aan in een context. Woorden worden in het [geheugen](#) opgeslagen via allerlei wegen (visueel, auditief, morfologisch, via de betekenis en/of via een context ...). Je werkt best met hoogfrequente woorden. In de verwerking oefen je de woorden in via woordniveau, naar zins- en tekstniveau.

Oefenvormen en dictees

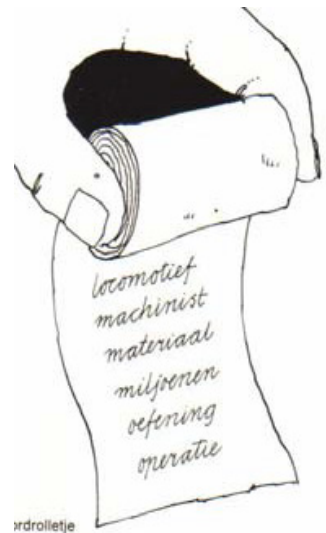
Als je rekening houdt met het voorgaande dan zijn uitsluitend auditief aangeboden oefeningen en dictees het minst functioneel om kinderen te leren spellen. In dit stukje pleiten we dan ook voor het gebruik van alternatieve (nou ja) oefenvormen. We verwijzen je naar een uitgave van 1984 – ja, u leest het goed - van Swüste en Van der Geest: 'Praxis 14 spellingwijzer'.

Zelfdictee (de kinderen geven zichzelf een dictee): woorddictee vanaf het bord, woorddictee aan de hand van een woordenkaart, woorddictee met meerdere woorden, woordetikettenboekje, woordrolletje, woordenschip of spellingwiel, woordvensterkaart, rond een woord een zin maken...

Partnerdictee (twee kinderen dicteren elkaar): met woordetiketten, ieder een kaartje, werken met benoemkaartjes, woorden dicteren aan de hand van een woordenlijstje, werken met de letterdoos, zinnen maken met een woord, rijmwoorden zoeken, werken met een schrijflei, geheugendictee...

Groepsdictee (een groepje kinderen maakt samen een dictee): dictee met overleg, gedifferentieerd dictee, ieder een beurt, werken met flashcards, doorgeefdictee voor analoge woorden, zinnen maken...

Klassikaal dictee (dictee voor de hele klas): woorddictee, zinnendictee, visueel dictee met woordetiketten, visueel dictee met beamer of computer ...

Nog enkele tips voor een goed basisaanbod

Interactieve instructie

Maak van de spellingles een actieve (instructie)les: leg kort en helder uit wat de focus is (kennis maken met en herkennen van een nieuwe categorie). Laat de kinderen vervolgens (aan de hand van een of meer typerende woorden) eerst zelf bedenken wat (het kenmerk van) een nieuwe categorie is. Leg pas daarna kort en eenduidig uit welke strategie nodig is (soms een regel, soms een analogie, soms visuele inprenting) om tot de oplossing te komen. Oefen dat samen, laat ze dat zelfstandig (liefst in duo's) oefenen en geef daarna (directe) feedback op hun aanpak.

Visualiseer regels en geheugensteuntjes

Gebruik dezelfde termen en regels doorheen de hele school. Visualiseer de regels en geheugensteuntjes op dezelfde manier doorheen de hele school (aan de klaswand, op de bank, in een onderzoekboekje...). Zo kan je er als leraar altijd naar verwijzen. Ook taalvaardige leerlingen kunnen steun hebben aan spellingregels. In een spellingmethode kunnen de spellingregels (te) beperkt zijn. U kunt deze uitbreiden door geheugensteuntjes aan te bieden. Neem bijvoorbeeld woorden met -eeuw, -ieuw en -uw: je kan streven naar het inprenten van deze woorden, maar een aanwijzing als 'voor de w komt de u' kan voor deze leerlingen een steun zijn. Zo zijn er meerdere te bedenken: 'hoor je -acht, -icht, -echt, -ucht, -ocht; dan schrijf je een ch, behalve bij hij ligt, hij legt, hij zegt'.

Dagelijks dictee

Het samen maken van een (formatief) dagelijks dictee is een zeer effectieve werkvorm. Hierbij biedt de leraar de woorden en zinnen auditief aan en zetten de leerlingen de klanken om naar letters. Je kan bv. aan het begin van elke les op deze wijze eerder aan bod gekomen spellingcategorieën herhalen. Wisbordjes zijn daarbij een enorm hulpmiddel. Het dictee wordt niet gebruikt om na schooltijd na te kijken en te voorzien van een cijfer, maar om samen met de kinderen de leerstof in te oefenen. Loop daarom tijdens het afnemen van het dictee rondes door de klas en geef feedback, herstel fouten, geef complimenten en laat leerlingen de spellingregels correct verwoorden.

Aandacht voor minder goede spellers

Oefenen met fonologische vaardigheden

Sommige spellers hebben nog moeite met vaardigheden op klankniveau: ze vinden het lastig om een woord in klanken te verdelen, om verschillen tussen klanken die op elkaar lijken te horen (zoals lange en korte klinkers, s en z, f en v), om letters in de goede volgorde te zetten, om letters te (her)kennen en om een woord in klankgroepen te verdelen. Woorden laten verklanken via bv. mondeling spellen zijn voor hen noodzakelijk. Bij visuele dictees (flitsdictees) wordt steeds de auditieve vorm aangeboden.

Geef zwakke spellers meer instructie- en oefentijd

Voorzie meer begeleidingsmomenten, geef verlengde instructie, laat ze samenwerken met een andere leerling, geef onmiddellijke feedback, geef meer oefentijd via allerlei spelvormen, dicteevormen, via computeroefeningen enz.

Feedback

Alle spellers, en al zeker de zwakkere, hebben er baat bij snel te weten wat ze goed of fout doen. Geef aan wat je verwacht, geef via zelfcorrectie of feedback onmiddellijk het juiste woord, laat ze nadenken over hoe ze het woord juist schrijven, welke oplossingswijze ze hanteren, welke regel of geheugensteun ze gebruiken...

Geef zwakke spellers een opzoekboekje

Om het geheugen van zwakke spellers te ondersteunen is het raadzaam om te werken met een opzoekboekje. Zo kunnen ze steeds even opzoeken welke regel het ook al weer was. Ook geheugensteuntjes kunnen hierin. Leerlingen leggen bij voorkeur hun eigen woordenlijstje aan, liefst gekoppeld aan de spellingcategorieën en spellingstrategieën.

Werk aan een spellingattitude en maak leerlingen spellingbewust

Met een aantal eenvoudige ingrepen leer je kinderen om zichzelf te evalueren en hun mogelijkheden in te schatten. Daarenboven geef je ze de gelegenheid om hun werk verder te controleren aan de hand van hulpbronnen, zoals echte schrijvers dat doen. Ze worden zich ook bewust van de moeilijkheden die zij nog ondervinden bij de spelling van woorden.

Enkele voorbeelden:

- Je laat de leerlingen schatten welke woorden ze juist of fout hebben. Nadien kun je een leergesprek aanvatten over b.v. de woorden die ze dachten juist te hebben, maar toch fout waren of b.v. de woorden die ze dachten fout te hebben maar die toch juist waren. Uit onderzoek blijkt dat zo'n reflectie de resultaten aanzienlijk verbetert.
- Je geeft na een dictee de kans om de leerlingen aan de hand van hulpbronnen zelf hun werk te laten corrigeren (correctiesleutel, woordpakket, woordenboek).
- Je leert de kinderen – aan de hand van een spellingmaatje – om elkaars werk te controleren.
- Je vraagt de kinderen om tijdens schrijfopdrachten gebruik te maken van het Groene boekje of woordenlijst.org, woordenboeken en andere hulpbronnen om hun spelling te controleren. Als de leerlingen die hulpmiddelen niet leren gebruiken tijdens hun schooltijd en het gebruik ervan niet als normaal leren beschouwen, zullen ze er nadien ook geen gebruik meer van maken. Een Groen boekje per bank of een digitaal alternatief is geen overbodige luxe.
- Je laat de leerlingen een schriftje, mapje (dagboekje) aanleggen met hun moeilijke woorden.

– ...

Integratie van spelling in het schrijfonderwijs

Spelling hoort in de eerste plaats een geïntegreerde component van schrijven te zijn: spellingvaardigheid functioneert niet als aparte vaardigheid. Mijn gezond verstand zegt me dat een school die kiest voor een aparte methode spelling best zoekt naar mogelijkheden om spelling en schrijven op elkaar af te stemmen. In de literatuur heet dat **transfer**. Enkele initiatieven:

- Bij de differentiatie zorg je voor zinvolle, korte schrijfoopdrachtjes. Vooral, maar niet enkel, voor de betere spellers maken we hier veel gebruik van.
- De betere spellers maken extra oefeningen (zie dicteevormen) voor de klasgenoten.
- Je geeft voldoende ‘nomaalfunctionele’ schrijfoopdrachten voor het schrijven naar een ander.
- Laat leerlingen hun eigen geschreven teksten behoorlijk reviseren op de verschillende aspecten van het schrijven: tekststructuur, inhoudelijke kwesties, aangepastheid van stijl en register, vormverzorging en -correctheid, inclusief spelling ([TOSn4](#))
- Bij het schrijven voor een ander controleer je zeker de spelling van de woorden. Je geeft, na het ontwerpen en voor de revisie, feedback en instructie rond spellingproblemen die in de klas al behandeld zijn. Je stimuleert ook de controleattitude van de leerlingen.
- Laat leerlingen elkaars teksten op spelling nakijken (fouten in eigen teksten herken je niet zo gemakkelijk: anders had je ze niet gemaakt).
- Bij wijze van steekproef breng je af en toe de meest voorkomende fouten tijdens het ‘vrij schrijven’ in kaart. Je houdt in de evaluatie ook rekening met reeds gekende spellinginhouden. Toch is schrijven veel complexer dan het juist spellen van woorden. Hecht dus vooral belang aan de essentiële aspecten van schrijven.
- Ook tijdens andere activiteiten heb je soms oog voor spellingmoeilijkheden, b.v. verenkelen en verdubbelen. We wijzen de leerlingen dan op het schrijfvoorschrift en geven een directe, korte instructie. We evalueren de spelling wel, maar geven geen quoterings binnen de andere leerdomeinen of leergebieden.
- Je bespreekt met de leerlingen het belang van spelling in onze maatschappij, het ontstaan ervan, het gebruik van een juiste spelling in relatie tot de situatie ... Dit is taalbeschouwing pur sang.
- ...

Het kost behoorlijk wat tijd om kinderen van de basisschool de beginselen van ons spellingsysteem diets te maken. Dat klopt. Maar het zou zonde zijn als je daaraan zoveel tijd zou besteden, dat je hen niet zou leren schrijven. Goed schrijfonderwijs blijft daarom nog belangrijker dan goed spellingonderwijs.

Evaluatie van spelling

Je kan de voortgang van je leerlingen elke dag volgen (formatief) via de werkschriften en dagelijkse dictees. Daarop geef je onmiddellijke feedback.

Na de aanbrenge van een bepaalde spellingcategorie, of na enkele spellingcategorieën kan je een controledictee (summatief) houden. Op basis daarvan maak je een foutenanalyse, waarna je feedback geeft en je handelen differentieert. Een controledictee bevat best aangebrachte woorden (basis), analoge woorden (uitbreiding) en woorden uit eerdere spellingcategorieën (herhaling en integratie).

Ga ook binnen schrijfoopdrachten en andere opdrachten na hoe leerlingen hun spelling hanteren. Geef daarop feedback en neem ze mee in je beoordeling van de spellingsvaardigheid.

DICTEES

Grouwe gebauwen, louwe thee,
holadio, holadié,
word je broer dominee?
Heel gemakkelijk, zo'n dictee.

Jan vermeid het komietee,
holadio, holadié,
en de mijd bleikt heel tevre,
wat gemakkelijk, zo'n dictee.

Heremejee... ik heb een twee.

A-u, o-u, a-u-w,
o-u-w of dubbel ee,
word je broer moet met dt,
wat een smerig rot-dictee

En 't zijn niet alleen dictees
waar ik hier op school voor vrees:
ook elk opstel dat ik schrijf
staat van rooie strepen stijf.

Streep toch niet zoveel meneer,
anders durven wij niet meer,
worden ons leven lang
zelfs voor brieven schrijven bang.

A-u, o-u, a-u-w,
o-u-w of dubbel ee,
d of t of een dt -
stop ermee! Stop ermee!

Willem Wilmink (bron: internet)